

REPERE (INTER)CULTURALE: REVISTA ȘI BLOGUL „MĂMĂLIGA DE VARȘOVIA”

*Ecaterina DELEU,
lector universitar*

Dialogul cultural implică prezența a cel puțin trei concepte de bază: limba, cultura și comunicarea (toate stimulente ale creativității umane). Există interconexiuni relevante între dialogul cultural și globalizare, diaspora, transnaționalism, autoidentificare și asimilare. Abordat în sens larg, ne interesează dialogul intercultural în contextul țării-gazdă, în raport cu țara de origine, precum și cel cu conaționalii noștri din alte țări.

În studiul de față ne vom referi la câteva aspecte care au tangențe cu dialogul și comunicarea interculturală, raportate la cetățenii moldoveni stabiliți peste hotare. Am ales drept subiect pentru studiul de caz revista și blogul „Mămăliga de Varșovia”, realizată de o echipă de tineri stabiliți în Polonia, o țară care a atras în ultimii 5 ani un număr mare de migranți originari din Republica Moldova. „Mămăliga de Varșovia” reprezintă un exemplu perfect pentru o analiză complexă a particularităților ce țin de comunicarea interculturală: ca și structură a echipei de redacție, ca și modalitate de colaborare cu reprezentanții altor țări și culturi, ca și conținut și realizare grafică a revistei. Ne interesează, în special, strategiile adoptate de migranți și căile de comunicare alese de ei, în încercările de a crea spații comune de expresie și de comunicare. Ce culturi și ce limbi interferează în aceste spații? În cazul revistei „Mămăliga de Varșovia”, textele sunt publicate în limbile română, polonă și engleză. În ce privește dialogul intercultural, dar și inter-social, în contextul țării-gazdă - cum are loc procesul de integrare în țara de destinație a migranților?

Dialogul și comunicarea interculturală versus creativitatea umană

Consiliul Europei a făcut public, în anul 2004, un raport cu privire la culturile diasporelor, ale comunităților formate în afara granițelor

țării de origine [1]. S-a pus accent pe cunoașterea și promovarea culturilor diasporelor (*en.* Diaspora cultures), pe plusvaloarea pe care o comportă pentru țara-gazdă și țara de origine, subliniindu-se importanța acestora pentru procesul de integrare a migranților. Recomandările incluse în raport vizează câteva elemente fundamentale. Autoritățile europene au recomandat țărilor-membre să recunoască existența culturilor diasporelor ca parte integrantă a țărilor de origine și a țărilor-gazdă, să consolideze relațiile culturale dintre comunitățile de migranți cu țara de migrație și cu țara de origine, precum și să elaboreze politici adecvate; să instituie un dialog activ cu comunitățile din diaspora (programe culturale, expoziții, muzee, materiale print); să implice structurile diplomatice, autoritățile locale, sectorul privat (grupuri-țintă fiind emigranții și descendenții lor). A fost menționat rolul important al instituțiilor europene și internaționale, ONG-urilor, al tehnologiilor și al mass-mediei, al rețelelor migraționale, al infrastructurii diplomatice.

Ulterior, anul 2008 a fost declarat de către Uniunea Europeană Anul Dialogului Intercultural. Într-un raport cu privire la dialogul intercultural publicat de Consiliul Europei regăsim câteva definiții ale unor termeni de referință. Dialogul intercultural este înțeles ca „schimb de opinii între persoane sau grupuri diferite ca etnie, cultură, religie – în baza respectului reciproc - între comunități, în cadrul unei țări, între societățile europene sau cu alte țări” [2]. Între termenii-cheie se menționează coeziunea socială, autoritățile publice, integrarea (integrarea socială, incluziunea), etc. În contextul unei Europe a diversității culturale, accelerată de procesul globalizării, „dialogul reprezintă cheia viitorului Europei”, calea spre o societate fără discriminări și stereotipuri, cu accent pe incluziunea socială, în spiritul respectării drepturilor omului [2].

De multe ori, în centrul dialogului intercultural a fost plasată comunicarea interculturală, tendință care se menține și în prezent [3, p. 81-86]. Mai multe studii publicate la tema dialogului intercultural au relevat interconexiunile dintre cultură, conflict și dialog. După cum afirmă Shiv Ganesh și Prue Holmes, începând după anul 2000 a crescut semnificativ interesul cercetătorilor față de această problemă științifică, dar și al practicienilor, în contextul cadrului de politici adoptate de diferite țări. Autorii au făcut referiri la criticile aduse de Hans Erik Näss privind ambiguitățile și imprecizia abordărilor din agenda

europeană [6]. În accepția lui Shiv Ganesh și a lui Prue Holmes, definiția dialogului intercultural trece dincolo de simpla toleranță față de celălalt, presupune „noi forme de comunicare creativă și expresivă”, iar schimburile interculturale oferă șansa „de a vizualiza problemele sociale dintr-o nouă perspectivă, inovativă”[3].

Prue Holmes, într-un studiu publicat după Conferința „Dialogul intercultural: provocări actuale, direcții viitoare”, organizat de *International Association of Languages and Intercultural Communication*(IALIC) în decembrie 2012, a trecut în revistă lucrările publicate la tema dialogului intercultural, în contextul examinării critice a acestui concept[4]. Unii autori au delimitat câteva zone de interculturalitate (interpersonală, internă, locală, diasporică, internațională), ca și cadru pentru aprecierea și explorarea modului în care limbile, culturile și identitățile sunt în continuă interacțiune [4].

Într-un raport despre diversitatea culturală și dialogul intercultural, publicat de UNESCO în anul 2009, au fost evidențiate câteva aspecte: interacțiunile și stereotipurile culturale, intoleranța, provocările dialogului intercultural, factorul migrațional, globalizarea etc. [9, p. 160]. „Creativitatea este fundamentală pentru diversitatea culturală. La rândul său, aceasta favorizează creativitatea. Într-un context al fluxurilor transfrontaliere omniprezente, diversitatea culturală nu poate fi păstrată decât dacă rădăcinile sale sunt alimentate constant de răspunsuri creative și inovatoare. Impulsul creativ este esențial atunci când vine vorba despre analizarea situației actuale a culturilor lumii și abordarea dezechilibrelor pe care le relevă”, se menționează în raport [9, p. 161]. Afirmatii similare se conțin și într-un raport anterior, din 1996, al Comisiei Mondiale pentru Cultură și Dezvoltare: „Este tot mai necesar să cultivăm creativitatea umană, deoarece în climatul nostru (aflat într-o rapidă schimbare) indivizii, comunitățile și societățile se pot adapta la nou și pot transforma realitatea lor numai prin imaginație și inițiativă creatoare. Creativitatea este înțeleasă aici ca aplicabilă întregului spectru de activități umane, de la arte și științe până la domeniul comerțului, inclusiv invenția și inovația care vin atât din partea persoanelor, cât și a grupurilor și instituțiilor” [9].

Despre eforturile pe care le depun migranții pentru a se adapta la un context cultural nou a scris Robert E. Park în studiul său din 1922

„The Immigrant Press and Its Control” [7]. Analizând amploarea și specificul presei fondate de comunitățile de imigranți, Park a precizat că aceasta se bazează pe necesități și pe eforturile de a preveni asimilarea. Park a subliniat legătura intrinsecă a acestui tip de presă cu comunitățile de imigranți, fiind produsul acestora, care reflectă istoria și evoluția lor.

Revista „Mămăliga de Varșovia”

După cum susține scriitorul Teodor Ajder, unul din editorii revistei, autorii au contat pe faptul că „o publicație de limbă română, interesantă din punct de vedere grafic (revista apare în ediții biblioflice în tiraj limitat), apărută în Polonia, putea deveni interesantă pentru localnici, ceea ce s-a întâmplat” [8]. Intenția autorilor a fost de a crea „o sferă literară locală”, iar revista să fie expresia acestei comunități literare.

De-a lungul anilor, în contextul problemelor politice și socio-culturale abordate de autorii textelor incluse în revistă, a fost pus accentul și pe aspecte legate de „situația de tranzit continuu din românește în altă limbă străină”, „situații de traducere zilnică dintre româna-maternă și polona-străină”. „Variabila migrație pare să adauge o notă anume textelor noastre. Colectivul „*Mămăligii*» ține mult să fim auziți și acasă, orice ar însemna asta. Suntem interesați de dialogul la toate nivelurile”, afirmă Teodor Ajder[8].

Numărul 1 al revistei, numită de autori și „revistă bejenară bianuală în limbile română, polonă și engleză”, a inclus materiale realizate în perioada noiembrie 2014 - iunie 2015, cu o prezentare grafică deosebită. Revista debutează cu un fel de îndrumar grafic despre specificul textelor. Cuprinsul revistei conține 81 de subiecte. În textul de debut „Cum s-a născut „Mămăliga de Varșovia” este anunțată lansarea blogului cu același nume, dar și ideea de a crea prin intermediul revistei și a blogului un spațiu de exprimare în limba română, care să devină un punct de sprijin, dar și de pornire pentru comunitatea de vorbitori de română din Polonia. „Poate deveni ceva ce are să ne ajute să fim luați în seamă în societatea și cultura în care am ajuns să locuim, nu neapărat doar cea polonă. Îndrăzneam să credem că și cei de acasă ne vor lua la un moment dat în seamă. Sau dacă nu, era să fie cel puțin o urmă culturală a noastră, o materializare, o dovadă a prezenței noastre aici, în Varșovia”, menționează autorii. „Trebuia să fondăm o revis-

tă, o platformă de discuții, unde fiecare doritor din comunitate să-și poată aduce și împărtăși perspectiva sa. Era și un fel de experiment. (...) Vrem să scriem despre membrii diasporei noastre, dar și despre vorbitorii de română din alte țări, dar și despre oamenii care trăiesc „în umbre” – se menționează în textul din debutul revistei.

Revista e un exemplu de promovare a cetățeniei active și activismului civic. Primul text care urmează celui introductiv are titlul „Nu sunt polonez(ă), dar votez la locale”, este semnat de Claudia Ciobanu și se referă la posibilitatea migranților cu pașapoarte românești de a vota la alegerile pentru Parlamentul European și la alegerile locale, pentru primărie. „Când suntem străini, e greu să avem senzația că avem un impact în societatea nouă în care trăim”, afirmă autoarea, care a semnat și alte două texte cu o tematică similară: „Speranțe false pentru alegerile prezidențiale din România” și „Alegerile prezidențiale din România: Găsiți diferența!” (despre schimbări în procedura de vot, completarea unor formulare suplimentare, „excluderea românilor din străinătate de la vot”, etc.). Textele sunt urmate de un interviu cu Cristina Burlacu, o tânără cu experiențe de migrație în Italia și Polonia, un interviu despre „leadership și poziție civică”. În revistă regăsim câteva texte despre Clubul de carte de limbă română pentru copii, din Varșovia, despre felul în care sărbătoresc Paștele migranții români din Polonia (și cuplurile mixte).

Textul „Două Diaspore”, semnat de Olga Corochii, aduce în prim plan problema diasporei, chestiuni identitare, auto-identificare, concluzionând că „diaspora românească e, de fapt, o comunitate destul de complexă cultural”. În unul din textele de la finalul revistei, Olga Corochii menționează motivația de a scrie la tema migrației și despre femeile migrante care au reușit să își găsească rostul într-o țară străină. „M-a inspirat și faptul că urma să scriu în limba română, de care îmi era un mare dor. Ne-am propus să scriem despre și pentru comunitatea românilor și moldovenilor din Polonia – comunitatea avea nevoie de un proiect, care să ne țină aproape și să ne ofere un spațiu de dialog, mai mult, un spațiu în care să putem afirma că existăm”, scrie Olga Corochii.

Numărul doi al revistei debutează cu un citat din Nancy Frazer, despre impactul pe care l-a avut globalizarea asupra importanței culturii, care a accelerat și fluxul transfrontalier. Revista a fost publicată

în 2016 și a inclus 42 de materiale dedicate tematicii migrației: 29 în limba română, 8 în limba engleză, 5 în poloneză. Cuvinte ca „străin” și „înstrăinare” se regăsesc în mai multe texte: „Străin(ă) în Polonia”, „Odiseea înstrăinării”, „Umilitoarea teamă față de străini”, „NeStrăin” etc. Sunt aduse în atenția cititorilor teme cum ar fi discriminările la care sunt supuși migranții, dialogul politic, „coliziunea localnicilor cu migranții”, integritatea identitară a migranților, limba maternă etc. În petiția trimisă de redacție, intitulată „Guvernul polonez a votat o lege anti-străini”, autorii semnaleză mai multe discrepanțe în textul unei legi anti-terorism adoptate de legislativul Poloniei: despre riscul discriminării imigranților, limitarea libertății de întrunire și restricționarea libertății de exprimare.

În numărul 3 al revistei (2019), autorii și-au propus să realizeze o culegere de reportaje și analize ale alegerilor naționale din ultimii 2-3 ani.

Blogul „Mămăliga de Varșovia”

Blogul „Mămăliga de Varșovia” a fost inițiat în 2014, de către un grup de tineri din România și Republica Moldova, stabiliți în orașul Varșovia. „Edităm singura publicație de limbă română tipărită în Polonia. Publicăm texte cu aromă literară, dar și scrieri despre viața noastră din Polonia”. Pentru studiul de cercetare am ales perioada ianuarie 2019-iulie 2020, perioadă în care pe blog au fost publicate 29 de materiale: 17 texte în limba română, 9 – în poloneză și 3 în engleză.

În ianuarie-iulie 2020 pe blog au fost afișate 10 materiale, dintre care 4 în română, 5 în poloneză și un text în engleză. Dintre acestea, au fost publicate 5 prezentări de carte, două interviuri și două poeme traduse, publicate în limba engleză și în poloneză.

La momentul prezentării studiului de față, textul care deschide blogul a scos în evidență alegerile prezidențiale din Polonia și problema dreptului de vot pentru imigranți” (9 iulie 2020), semnat de Claudia Ciobanu. Textul scoate în evidență inițiativa unei tinere artiste originare din Ucraina, care a instalat urne de vot transparente în câteva orașe poloneze. La procesul de votsimulat au participat mai mulți migranți, care au plasat buletinele de vot în urnele respective. Acestea urmează să fie expuse publicului într-un spațiu expozițional din Varșovia, ca „simbol al excluderii politice a migranților”. Textul precedent, pu-

blicat în luna mai 2020, reprezintă reflecțiile unei alte autoare, Ana Păun, pe marginea unei cărți despre Republica Moldova semnată de Kamil Calus. Poemul „Migracja” de Anna Szlezinger a fost publicat în poloneză, la 6 februarie 2020, în aceeași zi fiind publicat și poemul Kamal, de Zuzia Luczak, cu o imagine sugestivă, în limba engleză, alăturată: „Forbidden entry to migrants!” (rom. „Intrarea este interzisă pentru migranți!”). Pot fi citite reflecții despre mai multe cărți legate de migrații și frontiere: „Granica”, de Kapka Kassabova, „În umbra Europei” de Robert D. Kaplan, „Dwie twarze Joany” (rom. „Două fețe ale Ioanei”) de Katarzyna Archimowicz, etc. Într-un text despre cartea Katarzynie Archimowicz, cu titlul „Cum arată românii în imaginarul colectiv polonez?”, Claudia Ciobanu menționează: „Este un text plin de clișee în ce privește imaginea unei românce, a țării, a motivațiilor și a gândurilor oamenilor din România”. „Poate nu aș fi citit cartea deloc, dacă nu mi-ar fi fost prezentată drept o carte despre soarta unei imigrante românce în Polonia. Am descoperit, însă, că e mai mult o carte despre cum arată românii în imaginarul colectiv polonez”, afirmă Claudia Ciobanu.

Unul din cele două interviuri publicate în 2020 pe blogul „Mă-măliga de Varșovia” este realizat de Teodor Ajder cu deputata Galina Sajin, de la PAS, cu experiență de migrație de mai mulți ani în Italia, care a acumulat cele mai multe voturi la alegerile din Europa de Vest (Circumscripția 50), la scrutinul parlamentar din 24 februarie 2019. Un alt interviu a fost realizat cu Larisa Crunțeanu, promotora proiectului „Telenational Dream/ Visul Telenational”, prezentat în anul 2016 la un cinematograful din Varșovia, proiect la care au participat cu lucrări video mai mulți artiști migranți. Larisa Crunțeanu era implicată într-un proiect la Londra în perioada Brexit-ului, perioadă în care s-a simțit de parcă în urma aceluia referendum a fost „pusă în cutia numită „ceilalți”, într-o „masa de ne-doriți, dar încă necesari”. „Atâta timp cât mă mut dintr-un loc în altul în căutarea unor condiții mai bune de trai, pentru contracte de muncă mai stabile sau mai bine plătite decât în țara mea, sunt o imigrantă. Până să intru în lumea artei, n-am mai cunoscut atâția oameni care să locuiască și să lucreze în două sau chiar trei orașe simultan. (...) Mediului artistic îi datorez înțelegerea faptului că oamenii pot să lucreze și să trăiască în contexte foarte diferite între ele, în același timp”, afirmă Larisa Crunțeanu.

Dezrădăcinări interculturale la toate nivelurile?

Una din inițiativele europene la care a participat echipa din Varșovia a fost proiectul „Vorbind transformări” (*en.* „Talking Transformations”). În general, este vorba de o încercare de cercetare a modului în care se schimbă / transformă noțiunea de „acasă” în contextul migrației: poeme care migrează, prin traducere, dintr-o limbă în alta, dintr-o cultură în alta, în diferite țări, după care să revină (altfel) de unde au pornit în călătoria lor „vizualizată” (datorită unor lucrări ale artiștilor plastici), în limba maternă a autorului.

În timp ce autoarele proiectului, Ricarda Vidal și Manuela Perteghella, vorbeau despre ideea de „acasă” prin prisma unei migrații, Teodor Ajder o înțelegea în termenii unei „dezrădăcinări interculturale la toate nivelurile”. „Sau poate „acasă” al meu a devenit între timp hiperfluid, un „acasă» de imigrant. Poate că nu mai sunt în stare să percep lumea prin ochii unui sedentar”, afirmă Teodor Ajder [8].

„Proiectul vizează impactul pe care îl are fenomenul migrației asupra noțiunii de „acasă» atât în Marea Britanie, cât și în câteva țări care formează traseele migrației spre și dinspre Regatul Unit - în Polonia și în România, respectiv, în Franța și Spania. Ricarda Vidal și Manuela Perteghella au inițiat, de facto, o „migrație» textuală și vizuală, care mimează anumite circuite de migrație ale corpurilor umane. Poeziile călătoresc practic, traduse fiind în diferite limbi și în diferite viziuni cinematice. Fiecare traducere textuală a fost tradusă și în mod vizual. Lucrările video create în baza poeziilor sunt și ele înțelese ca tălmăciri. Poeziile în sine sunt proiecte de artă colectivă(...) De asta e foarte importantă comunitatea. Limba devine un imens proiect creator colectiv, la care trebuie să participăm, inclusiv în mod creator”. Poezia, ca formă, ca o abstractizare a unor trăiri, pare să fie un gen la îndemâna multor migranți. În Marea Britanie, poezia migranților e realmente un fenomen. Există mai multe studii pe tema asta. Când poezia ajunge totuși în mariaj cu artele vizuale, precum s-a întâmplat și cu „*Vorbind transformări*», se pot naște reflexii impresionante. Mă interesează să traduc texte care reverberează cu artele vizuale și fenomenul migrației”, susține Teodor Ajder [8].

Într-un articol științific publicat după încheierea proiectului, cercetătoarele Ricarda Vidal și Manuela Perteghella scot în evidență impactul asupra identității și culturii, în contextul migrației, interferența

dintre diferite limbi și coexistența mai multor limbi în comunitățile de migranți [10, p. 599]. Întrebându-se dacă migranții se simt cetățeni ai lumii sau cetățeni de nicăieri, autoarele se referă la „o dublă perspectivă a străinului / intrusului, care este absorbit de noua cultură și care poate să o privească atât din interior, cât și din afară”.

Concluzii

Termenii *dialog intercultural* și *comunicare interculturală*, analizați în contextul fenomenelor socio-culturale care se întâmplă în diaspora, implică un spațiu vast de cercetare, din perspectiva creativității umane. De asemenea, în discursul despre dialogul intercultural sunt relevante elementele esențiale ale proceselor de globalizare și impactul acestora asupra migrației [5].

Revista și blogul „Mămăliga de Varșovia” reprezintă un exemplu relevant pentru un studiu de caz, din perspectiva particularităților privind dialogul intercultural. În cadrul echipei de redacție se reunesc imigranți originari din mai multe țări, la fel și printre autorii care au colaborat la cele câteva numere de revistă – Republica Moldova și România, Polonia, Franța, etc. Revista și blogul „Mămăliga de Varșovia” vizează integrarea imigranților într-un nou context politic și socio-cultural, necesitatea de expresie literară, dar și civică, dialogul (inter)cultural cu reprezentanții comunităților locale, dar și din alte țări, dialogul cu țara-gazdă, dar și cu țara de origine.

În contextul general al publicațiilor fondate peste hotare de reprezentanții diasporei, discursul privind reperele (inter)culturale este foarte actual, din perspectiva dialogului și interconexiunilor cu culturile țărilor-gazdă a migranților, a dialogului dintre migranți și populația țării-gazdă, cu conaționalii lor (inclusiv pe rețelele de socializare) din țara de origine și din alte țări. Un dialog care devine transnațional, privilegiat de dezvoltarea tehnologiilor de comunicare, cu multiple valențe pe plan cultural.

Referințe bibliografice:

1. Council of Europe. Diaspora cultures,2004. Disponibil: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10703&lang=en#:~:text=Diaspora%20communities%20>

- represent%20and%20maintain,order%20to%20preserve%20that%20culture.(vizitat 02.02.2020)
2. Council of Europe. White Paper on Intercultural Dialogue: Living together as equals in dignity,2008. Disponibil: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf(vizitat 10.05.2020)
 3. Ganesh S., Holmes P. Positioning intercultural dialogue: Theories, pragmatics, and an agenda. In: *Journal of International and Intercultural Communication*, nr. 4(2), 2011, pp. 81-86.
 4. Holmes P. Intercultural dialogue: challenges to theory, practice and research. In: *Journal of Language and Intercultural Communication*, nr. 14, 2014, pp. 1-6.
 5. Moraru V. Migrația în contextul globalizării. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr.1, 2018, pp. 20-30.
 6. Näss H.E. The ambiguities of intercultural dialogue: Critical perspectives on the European Union's new agenda for culture. In: *Journal of Intercultural Communication*, nr. 23, 2010.
 7. Park R. E. *The Immigrant press and its control*. New York: Harper and Brother Publishers, 1922. 488 p.
 8. Scriitorul Teodor Ajder: Mă interesează să traduc texte care reverberează atât cu artele vizuale, cât și cu fenomenul migrației. Disponibil: <http://www.stiripozitive.eu/libview.php?l=ro&idc=15&id=3781&t=/Lucruri/Stil-de-viata/Scriitorul-Teodor-Ajder-Ma-intereseaza-sa-traduc-texte-care-reverbereaza-ata-cu-artele-vizuale-cat-si-cu-fenomenul-migratiei>(vizitat 15.06.2020)
 9. UNESCO World report. *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*. Paris, 2009, 420 p.
 10. Vidal R., Perteghella M. Translation as Movement: Migration and Notions of "Home". In: *Open Cultural Studies*, 2018, vol. 2, pp. 598–610.